

Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu

Hrvatski zavod za knjižničarstvo - Centar za razvoj knjižnica i knjižničarstva

Analiza stanja narodnih knjižnica u RH za 2018.

Uvod

Statističko izvještavanje o radu narodnih knjižnica dio je njihova redovna poslovanja. Statistički izvještaji o poslovanju narodnih knjižnica u pojedinim županijama i njihova analiza prikazuju rezultate postignute u pojedinoj kalendarskoj godini te predstavljaju temelj knjižničnoga planiranja, proučavanja njihovih osobitosti i uvjeta rada te izrade usporednih analiza.

Knjižnična statistika kao prikupljanje, analiza i prikaz prikupljenih podataka u nadležnosti su matične službe svake pojedine županije, dok je kumulativni izvještaj o poslovanju i uslugama narodnih knjižnica na nacionalnoj razini, temeljem *Zakona o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti* (NN 17/2019.)¹ i *Pravilnika o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj* (NN 43/2001),² u opsegu rada Matične službe za narodne knjižnice pri Hrvatskom zavodu za knjižničarstvo Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu. Godišnji izvještaji temelje se na *Standardima za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj* (NN 58/1999).³

Statistički podaci o poslovanju narodnih knjižnica prikupljaju se u online Sustavu jedinstvenog elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju knjižnica (<http://hk.nsk.hr>) za podatke iz 2016. godine (koji obuhvaćaju manji broj statističkih podataka zajedničkih za sve vrste knjižnica) te za podatke iz 2017. i 2018. godine (koji su dopunjeni u skladu s potrebama pojedinih vrsta knjižnica), a temelje se na međunarodnim ISO normama: Informacije i dokumentacija – Međunarodna knjižnična statistika (ISO 2789:2013; HRN ISO 2789:2014) i Informacije i dokumentacija – Pokazatelji učinka knjižnice (ISO 11620:2014; HRN ISO 11620:2014).

Sustav jedinstvenog elektroničkog prikupljanja statističkih podataka o poslovanju dostupan je na Portalu matične djelatnosti NSK (<http://maticna.nsk.hr/statistika/>). U okviru Stalnog odbora za Sustav online statistike, NSK surađuje s Državnim zavodom za statistiku RH, IFLA-inim timom Library Map of the World (LMW) kojem dostavlja statističke podatke o radu svih vrsta knjižnica u Hrvatskoj te neprofitnom agencijom Public Libraries 2030 čija je djelatnost usmjerena na promociju narodnih knjižnica osobito među zastupnicima u EU parlamentu.

¹ Zakon o knjižnicama i knjižničnoj djelatnosti [citirano: 2019-04-09]. Dostupno na https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2019_02_17_356.html

² Pravilnik o matičnoj djelatnosti knjižnica u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2019-04-09]. Dostupno na <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/232299.html>

³ Standardi za narodne knjižnice u Republici Hrvatskoj. [citirano: 2019-04-26]. Dostupno na <http://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/270810.html>

Narodne knjižnice

Prema evidenciji u Sustavu online statistike registrirani broj narodnih knjižnica u RH u 2018. godini bio je 195 gradskih/općinskih knjižnica koje su bile otvorene za rad s korisnicima.⁴ Općinske/gradske knjižnice⁵ organiziraju mrežu ustrojbenih jedinica koja obuhvaća područne knjižnice,⁶ ogranke⁷ i pokretne knjižnice što znači da je uz 195 gradskih/općinskih knjižnica u 2018. godini bilo još ukupno 110 područnih knjižnica i ogranaka te 9 bibliobusnih službi (s ukupno 13 pokretnih knjižnica).

U 2018. godini otvorene su za rad s korisnicima dvije nove knjižnice: Općinska knjižnica Stubičke Toplice (Krapinsko-zagorska županija) i Općinska knjižnica Ante Kovačića u Mariji Gorici (Zagrebačka županija).

Od 195 gradskih/općinskih knjižnica, njih 192 (odnosno 98,5 % knjižnica) imale su pristup internetu.

Populacija

U narodnim knjižnicama populacija koju treba uslužiti u izvještajnom razdoblju predstavlja ukupan broj stanovnika lokalne zajednice kojoj je narodna knjižnica namijenjena i na kojem djeluje. Uzimaju se u obzir podaci o broju stanovnika pojedine jedinice lokalne samouprave (grada, općine) kao osnivača knjižnice. Podatak se temelji na javno dostupnim podacima iz posljednjeg Popisa stanovništva Državnog zavoda za statistiku.⁸

Ukupan broj stanovnika gradova i općina u kojima djeluju narodne knjižnice je prema Popisu stanovništva 2011. godine 3.387.814, a ukupan broj stanovnika u Republici Hrvatskoj bio je 4.275.984.

⁴ Nedosljednost u iskazivanju točnog broja narodnih knjižnica u RH koji se prikupljaju u Sustavu online statistike za 2016. (198 knjižnica) i 2017. (203 knjižnice)⁴ varirala je iz nekoliko razloga, a jedan od njih je što su pojedine županijske matične službe iskazivale u ukupnom broju knjižnica u županiji osim gradskih/općinskih knjižnica i područne knjižnice iako se radi o ugovornim podružnicama gradskih/općinskih knjižnica (koje imaju sklopljen ugovor s jedinicom lokalne samouprave - susjednim gradom ili općinom za obavljanje knjižnične djelatnosti za njihove stanovnike).

⁵ Gradske/općinske knjižnice mogu biti samostalne ustanove, ustanove u sastavu Pučkih otvorenih učilišta i/ili Centara za kulturu te u sastavu općina.

⁶ Područna knjižnica je knjižnica s posebnim ugovorom/ugovorna ustanova koja nije samostalna administrativna jedinica već je ustrojbeno jedinica u mreži veće samostalne knjižnice. Nalazi se u drugom gradu/općini gdje se djelatnost obavlja na temelju ugovora između jedinice lokalne samouprave i veće samostalne knjižnice te predstavlja ugovorni ogranak ili ugovornu podružnicu.

⁷ Ogranak je ustrojbeno jedinica u mreži koju je ustanovila općinska/gradska knjižnica za obavljanje knjižnične djelatnosti za stanovnike pojedinih naselja u gradu ili općini.

⁸ Dostupno na: http://www.dzs.hr/Hrv/censuses/census2011/results/htm/H01_01_03/H01_01_03.html

Članstvo u narodnim knjižnicama

Prema podacima Državnog zavoda za statistiku dostupni su podaci o procjeni stanovništva po županijama na dan 31.12.2017.⁹ U skladu s time procijenjeni ukupan broj stanovnika u RH je 4.105.493 što predstavlja 4 % manje stanovnika RH od zadnjeg popisa stanovništva 2011. godine.¹⁰

Ukupan broj aktivnih korisnika (članova) u 2018. godini bio je 502.289. U odnosu na ukupan procijenjeni broj stanovnika po županijama za 2017. godinu u RH (4.105.493), na razini RH broj učlanjenih korisnika bio je 12,2 % od ukupnog broja stanovnika.¹¹

Brojke pokazuju da je došlo do smanjenja broja aktivnih korisnika u narodnim knjižnicama u 2018. godini u odnosu na 2017. godinu (kada ih je bilo evidentirano u Sustavu online statistike 599.491 tj. 14,6% od ukupnog broja stanovnika). Navedena činjenica može se objasniti promjenom i ujednačavanjem metodologije prikupljanja statističkih podataka o broju aktivnih korisnika u narodnim knjižnicama temeljem međunarodne norme HRN ISO 2789:2014. U skladu s time više se ne prikazuje broj aktivnih korisnika u više ogranaka i podružnica unutar mreže knjižnice, jer predstavlja broj aktivnih korisnika na više lokacija koji koriste usluge više knjižnica u mreži i evidentiraju se na više lokacija.

Navedeni podatak o broju aktivnih korisnika unutar mreže knjižnice potrebno je iskazati za knjižnice s ograncima i podružnicama tj. mrežom knjižnica kako bi se osnivačima i financijerima mogla opravdati potreba za određenim brojem stručnih djelatnika na pojedinim lokacijama u mreži knjižnice, radno vrijeme, veličina fonda, sredstva za nabavu građe i sl. Zbog toga je u Sustavu online statistike omogućeno prikupljanje tog podatka, ali odvojeno od podatka o broju aktivnih korisnika, jer ga zasada mogu iskazati samo narodne knjižnice koje koriste knjižnični program ZaKI, nije u skladu s normom HRN ISO 2789:2014, vezan je isključivo uz narodne knjižnice koje imaju vlastitu mrežu knjižnica i ne može se koristiti za usporedbu broja aktivnih korisnika u narodnim knjižnicama u Hrvatskoj.

⁹ Dostupno na:

https://www.dzs.hr/App/PXWeb/PXWebHrv/Menu.aspx?px_tableid=SP31_2.px&px_path=Stanovni%20Procjene%20stanovni%20a1tva&px_language=hr&px_db=Stanovni%20a1tvo&rxid=05a47267-8fe0-4924-a0b5-67b5fddaa056

¹⁰ Porast broja stanovnika prema procjeni DZS za 2017. godinu je samo u Istarskoj županiji (0,13%) i Gradu Zagrebu (1,73%).

¹¹ Prema vrijednostima predviđenim važećim Standardima za narodne knjižnice (čl. 46) broj učlanjenih korisnika treba biti najmanje 15% od ukupnog broja stanovnika.

Ukupan broj posudbi

Ukupan broj posudbi u izvještajnom razdoblju uključuje *posudbe u knjižnici i posudbe izvan knjižnice*. U 2018. godini evidentirano je ukupno 9.410.869 posudbi, od kojih je 1.333.794 posudbi u knjižnici i 8.077.075 izvan knjižnice.

Ukupan broj posudbi koji je bio registriran u 2016. godini bio je 10.459.287, a u 2017. bilo je evidentirano 7.935.522 posudbi. Neujednačenost i razlike u prikupljenim podacima o broju posudbi u narodnim knjižnicama u posljednje tri godine mogu se objasniti smanjivanjem ukupnog broja stanovnika u RH i iseljavanjem u zemlje Europske unije te promjenom metodologije prikupljanja statističkih podataka koji su usklađeni s normom HRN ISO 2789:2014.

Došlo je do ujednačavanja metodologije prikupljanja broja posudbi u narodnim knjižnicama, a za evidentiranje broja posudbi odabrana je metoda uzorkovanja tj. ručnog brojanja tako da se uzorak utvrđuje bilježenjem broja jedinica knjižnične građe posuđenih / korištenih u prostoru knjižnice na svim lokacijama (odjelima, ograncima) tijekom reprezentativnog probnog razdoblja.¹²

Također u skladu s navedenom međunarodnom normom obnavljanje (produženje) posudbe knjižnične građe ne ubraja se u ukupan broj posudbi.

Ukupan broj posudbi AV i elektroničke građe (e-knjige, e-časopisi i sl. na prijenosnom mediju) u narodnim knjižnicama u 2018. godini bio je 229.168, dok posudbu ove vrste građe u 2017. godini većina narodnih knjižnica nije registrirala u Sustavu online statistike.

Ukupan broj preuzetih jedinica sadržaja iz određenog elektroničkog izvora u 2018. godini bio je 9.055 i znatno je manji od vrijednosti zabilježenih u Sustavu online statistike za 2017. godinu kada je registrirano 17.231 preuzetih jedinica sadržaja. Navedeno podrazumijeva preuzimanja iz pretplaćenih elektroničkih izvora (baza podataka) i preuzimanja digitalizirane građe i/ili one nastale u izvorno digitalnom obliku. Znatno manji broj preuzetih jedinica sadržaja iz određenog elektroničkog izvora u 2018. povezan je s činjenicom da se Hrvatska knjižnica za slijepe(koja ima organiziranu uslugu preuzimanja jedinica sadržaja iz određenih elektroničkih izvora) u 2017. godini ubrajala se u narodne knjižnice, a od 2018. godine više ne predstavlja dio mreže narodnih knjižnica te njezini podaci nisu uvršteni u podatke za 2018. godinu.

Narodne knjižnice još uvijek nemaju za korisnike osiguran primjeren pristup elektroničkim izvorima koji uključuju digitaliziranu građu ili građu izvorno nastalu u digitalnom obliku koja je

¹² Kao probno razdoblje uzima se jedan radni tjedan u prvoj polovici godine (zadnji tjedan u travnju) i jedan radni tjedan u drugoj polovici godine (zadnji tjedan u studenom). Dobiveni broj se podijeli s dva te pomnoži s 46 tjedana u godini uzimajući u obzir sve praznike, neradne dane i razdoblja kad knjižnica radi u jednoj smjeni.

dio fonda knjižnice, a dostupna je korisnicima putem računala preko portala digitalizirane građe, institucijskih repozitorija, pretplaćenih baza podataka i zbirke elektroničkih časopisa i knjiga. Da bi mogle ići u korak s vremenom i potrebama korisnika, narodne knjižnice trebaju raditi na poboljšanju ove vrste usluga za korisnike.

Ukupan broj fizičkih i virtualnih posjeta

Ukupan broj fizičkih posjeta korisnika u 2018. godini bio je 7.606. 812, a virtualnih posjeta zabilježeno je 19.762.870.

Ako se usporedi broj fizičkih posjeta korisnika u 2017. godini koji je iznosio 7.994.569 i broj zabilježenih virtualnih posjeta od 10.459.287 te broj fizičkih posjeta korisnika u 2016. godini koji je bio 7.826.376 i broj virtualnih posjeta 7.191.865 vidljivo je manje variranje u broju fizičkih posjeta, ali znatna neujednačenost i razlika u broju virtualnih posjeta u posljednje tri godine.

Smanjenje broja fizičkih posjeta i znatno povećanje virtualnih posjeta u posljednje tri godine može se objasniti povećanjem korištenja interneta i društvenih mreža te ujednačavanjem metodologije prikupljanja statističkih podataka koja je usklađena s normom HRN ISO 2789:2014. Tako se za evidentiranje broja fizičkih posjeta koristi metoda ručnog brojanja tijekom reprezentativnog probnog razdoblja (na isti način kao i kod brojanja posudbi u knjižnici), a za evidentiranje broja virtualnih posjeta jasno je definirano da se broje individualne vanjske virtualne posjete mrežnoj stranici knjižnice i katalogu knjižnice uz pomoć alata Google Analytics ili nekog drugog softvera te da se ne broje posjete stranicama društvenih mreža knjižnice.

Osoblje knjižnice

Ukupan broj osoblja knjižnice u ekvivalentu punog radnog vremena (PRV) u 2018. bio je 1735, a sastoji se od 1367 knjižničnog osoblja (stručni knjižničarski djelatnici), 100 ostalog knjižničnog osoblja (uključuje stručne suradnike na poslovima knjižničara bez formalnog knjižničarskog obrazovanja, systemske knjižničare i ostalo informatičko osoblje, pripravnike, osobe zaposlene pod mjerom stručno osposobljavanje bez zasnivanja radnog odnosa, zaposlenike na projektima i studente) i 268 ostalog osoblja (uključuje administrativno osoblje, spremačice i sl. te volontere).

Tablica 1. Podacima o narodnim knjižnicama za 2018. godinu:

Statistički podaci	Broj	Godina	Broj	Godina
Knjižnice	203	2017	195	2018
Pristup internetu	203	2017	192	2018
Osoblje knjižnice	1.544	2017	1.735	2018
Aktivni članovi	599.491	2017	502.289	2018
Fizičke posjete	7.994.569	2017	7.606.812	2018
Virtualne posjete	10.459.287	2017	19.762.870	2018
Posudba izvan knjižnice	7.935.526	2017	8.077.075	2018
Posudba u knjižnici	1.533.318	2017	1.333.794	2018
Posudba AV i e-građe	-	-	229.168	2018
Preuzete jedinice sadržaja	17.231	2017	9.055	2018

Priredila: Dunja Marija Gabriel